

RECENZE

Čechura, J.: *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650–1770.*

Praha, Argo: 2008, 1. vyd., 366 s. ISBN 978-80-257-0049-5

JAN VITONĚ

Nejnovější studie historika, specialisty na novověké sociální dějiny Jaroslava Čechury (*1952) *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650–1770* se věnuje kriminalitě na jihu Čech na prahu novověku (přelom 17. a 18. století), kdy došlo v české společnosti k mnoha do jisté míry převratným změnám, což se samozřejmě zpětně projevilo na formách a závažnosti kriminální činnosti, jež byla velmi těsně spjata s každodenní životní praxí jak venkovana, tak městského člověka. Jižní Čechy nevyvolaly Čechurův zájem proto, že by se v tomto regionu kvantita či kvalita trestné činnosti nějak výrazně vymykala z rámce tehdejší české společnosti jako celku. Především zde na základě svých předchozích zkušeností s vyhledáváním zdrojů našel dostatek archivního materiálu, navíc v českém jazyce, který zejména v této specificky zaměřené administrativě udiví vynalézavostí v užívání vulgarismů a naznačí tak svou sémantickou šíři a pestrost v dobách, kdy jsou snahy představitelů národního obrození o emancipaci a kultivaci jazyka jako jednoho ze znaků našeho národa ještě v nedohlednu. Bonusem Čechurovy práce je mj. velice pečlivá až mravenčí práce se záznamy soudních či mimosoudních jednání; je z nich hojně citováno, což jednak vypovídá o pábitelství strůjců, možná bychom mohli říci často ještě „naivní“ raně novověké kriminality, jednak o poměrně rychle se vyvíjejícím právním povědomí a jeho nástrojích – v tomto případě městského soudu v jihočeské Soběslavi. Podle Čechury se pro potřeby jeho bádání stalo nezbytným vedle později zmíněného časového zakotvení kriminality především vymezení „organické soudní geografické“ struktury: severní hranici geografického útvaru, na jehož teritoriu se kriminalitou obyvatelstva autor zabývá, tvoří osa Milevsko – Tábor – Chýnov až po Pelhřimov na východě; západní hranici tvoří severojižní osa Milevsko – Bechyně – Týn nad Vltavou a proti proudu Vltavy až do Českých Budějo-

vic. Jižní hranici tvoří osa České Budějovice – Třeboň – Chlum u Třeboně – Nová Bystřice a vymezené teritorium je na východě ukončeno spojnici Nová Bystřice – Jindřichův Hradec – Pelhřimov. Poddanské město Soběslav pak tvoří pomyslné centrum tohoto útvaru. Neznašená to však, jak autor vysvětluje, že by se třicátkou panství na tomto teritoriu vyčerpávala všechna místa, odkud pocházeli delikventi: zejména jedná-li se o příslušníky židovského a romského etnika.

Spodní časovou hranici analyzovaného období, rok 1650, si Čechura stanovil konvenčně, co nejdříve po ukončení třicetileté války, kdy panství ještě nespravovali Schwanzenbergové, takže se zde nabízela šance odhalit, jakým způsobem zasáhla do zkoumané problematiky nová vrchnost. Horní mezník (1770) pak podle toho, kdy jednak evidentně „začal docházet“ do té doby bohatý písemný materiál a jednak se v české společnosti začal prosazovat velký trestněprávní kodex *Constitutio Criminalis Theresiana* (1765), jehož užívání znamenalo výrazné změny dosavadní praxe. *Ve sledovaném období – sděluje Čechura – se v regionu odehrálo více než 520 trestných činů, což je v průměru 4,5 ročně – nebo patrně lépe 9 trestných činů za dva roky. Jejich analýza vede k vcelku jednoznačnému závěru, že převažovala drobná kriminalita:*

<i>zhanění cti</i>	(41,1 %)
<i>krádeže</i>	(28,2 %)
<i>sexuální delikty</i>	(13,2 %)
<i>delikty proti vrchnosti</i>	(9,5 %)
<i>delikty proti zdraví</i>	(8,2 %)

Překvapivě nejčastějším deliktem bylo zhanění cti. Raně novověký člověk se vyznačoval neobyčejně vyhraněnou představou o roli a funkci své cti. Stačilo málo a roztočil se kolotoč konfliktů. „*Postižený muž či žena, případně žena na místě muže, byli okamžitě silně excitováni. A aby bylo zhanění dostateč-*

ně razantní, neškodilo přidat ránu pěstí, až se napadenému spustila červená, případně byla oběť útoku ozdobena monoklem, nebo přišla o kus kštiny. Možná dokonce, že o to právě šlo. To všechno se dalo přirozeně pořídit holou rukou, ale třeba také pořádnou sukovicí nebo kusem kamene. Útočník docela přesně věděl, kam až může zajít, finále rozhodně nemělo skončit fyzickou likvidací ‚dehonestované‘ osoby, to vůbec ne. Uvědomovali si to jak aktéři útoku, tak ti, kteří měli na starost příslušné soudní vyšetřování. Šlo o určitý rituální akt, jenž měl dokládat nejen útočnickovu sílu, ale neméně i schopnost ubránit svůj ‚raison d’etre‘.“

Hrdelních zločinů bylo i na relativně rozsáhlém území málo, nejčastějším bylo zabití novorozence (infanticidium), zato se hodně kradlo (oděv, hospodářské zvířectvo), ale jen ve zcela výjimečných případech přesáhla hodnota lupu 100 zlatých a došlo k zcizení hotových peněz. Dobové „těžké“ zločiny, jako by mohly být „činy proti státní ideologii“ nebo „činy proti panovníkovi a státnímu zřízení“, se v tomto čase a v tomto regionu téměř nevykytují. Zajímavé je, jak uvádí Čechura, že ani krádeže v kostelích, ač by se to dalo předpokládat, nejsou takto kvalifikovány.

Z hlediska sociální skladby byly mezi pachateli zastoupeny osoby jak z venkovského (selského), tak městského prostředí, ale jejich celkový podíl na kriminalitě byl malý. Čechura soudí, že to možná bylo dáno tím, že tito lidé byli „méně konfliktně naladěni“, i když není jisté proč. „Naproti uvedené skupině stojí dynamická a neklidná skupina neosedlých venkovanů, kteří se naopak vyznačovali dosti vysokým konfliktním potenciálem: za všechny uveďme pasáky dobytka, ovčáky, pohůnky. Přestože v této skupině nositelů kriminality měli převahu muži, najdeme mnoho delikventek i mezi ženami.“ Další potenciální faktor kriminality představovalo vojsko: konflikty vyplývající ze vzájemných vztahů vojáků a žen, častá snaha vojáků dezertovat a potíže se znovuzáčením do společnosti demobilizovaných (obdaňkových) vojáků. V neposlední řadě bylo od konce 17. století do obchodování s kradeným zbožím stále více zapojováno židovské obyvatelstvo, až vznikaly bandy organizované židovské kriminality. Nejspíše z toho důvodu byla zvýšená pozornost ve for-

mě vizitací také věnována cizozemcům a tulákům.

Historická kriminalita, jež je tématem Čechurovy práce, představuje dnes dynamicky se rozvíjející odvětví badatelské činnosti, na něž čeká ještě množství vědecky nevyužitého archivního materiálu, který sice nemusí patřit na první pohled k atraktivním zdrojům, ale o pocitech, představách či v tomto případě kriminálním jednání našich předků vypovídá přesvědčivě, věcně a mnohdy nepostrádá ani jistou dávkou nadsázky a humoru. Autor mj. systematicky boří jeden z mýtů, který je hluboce zakořeněn v českém kriminologickém bádání a který považuje pro tuto práci za zásadní: „V českém bádání se hluboce vžil pojem ‚hrdelní soudnictví‘, který se navrácí k tradičním či soudobým právním normativům. Podle mého soudu napomáhá přetrvávání představy, kterou jsem i já o tématu měl, že totiž hlavní či rozhodující součást trestněprávní agendy představují těžké zločiny, vraždy v první řadě, a na ně reagující soudní či represivní aparát, pro který byla šibenice jakýmsi každodenním odznakem. Podrobnější studium však ukázalo, že skutečnost byla výrazně jiná.“

Čechura – dle mého názoru – po právu obhajuje (či vysvětluje) svůj způsob prezentace analýzy historických kriminálií. Má pravdu v tom, že „návrat k vyprávění“, k němuž se ve své studii uchýlil, napomohl oživit, a tak zachovat „mnoho typického z mluvy, otázek, odpovědí oné doby“. Jsem přesvědčen, že si zdaleka nemusí přidělovat starosti s tím, zda narativnost je dostatečně vhodná (vyhovuje odbornému zaměření textu), či by dokonce mohla svědčit o jisté podbízivosti při zpracování tématu. Čechurova hojná prezentace originálních příběhů naopak odbornou linii kriminologické studie žádoucím způsobem ilustruje a poskytuje zájemci o tuto problematiku jak nezbytnou sumu vědeckých poznatků, tak intenzivní čtenářský zážitek, aniž by byl jen sklouzl k povrchnosti dnes tak oblíbeného bulvárního čtiva ve všech jeho formách. Extrémní brutalita kriminálních činů, s níž se dnes a denně běžně setkáváme, byla v daném období stejně jako vražda něčím zcela výjimečným. Proti tomu se z r. 1760 zachovala stížnost, která svědčí o tom, že otázka domácí-

ho násilí, ale především obrany proti němu, byla aktuální i v tereziánském období. Zároveň dokument svědčí o počínajících projevech ženské emancipace. Asi podobně jako nyní, kdy je tento problém poměrně frekventovaný, leč mnohdy z mnoha zjevných i nepříliš zjevných příčin skrytý, řešila dotyčná žena jistě podobně tíživé dilema stížnosti na svého manžela, jako tomu často bývá i dnes. Jednalo se totiž o prominentní osobu vzdělaného lékaře a zároveň člena městské rady, který svou ženu fyzicky napadal. Čechura cituje závěr její stížnosti, který je přinejmenším cenným dokladem vnitřní síly a odvahy, možná i důvěry v tehdejší právní řád, zároveň však také prosbou zoufalé bytosti o pomoc v bezvýchodné životní situaci: „*Nemoha tehdy pan manžel můj žádných jiných příčin, pro které tak tyranicky a katovsky až dosaváde se mnou jest nakládal, dokázati, aniž upříti, že tak k všemu a nejináče jest, jak jsem ho vzácnému magis-*

trátu ponížene, pokorně a v Bohu milej pravdě přinuceně, nevěda sobě jak jinak pomoci přednesla, a mnoho vzácný magistrát povážiti a uznati ráčí, že dům jsem jemu ne na takový způsob odevzdala a postoupila, aby tak nešlechtemě se mnou zacházel a jednal, mně i dětem obživení a oděv odepřel, co sám vydělá, aby jedině na svou osobu a bůh ví, kam jinam obracel, mě (...) do smrti za nic jiného nežli za onuci držel a konečně tak, aby se mnou zacházel, že před ním hrdlem jistá nemám = nýbrž skrze rúže jeho usmířena bejti; odkudž mně s ním dále živou bejti možná – a aby se proměnil, žádná naděje nejni.“

Recenzent:

PhDr. Jan Vitoň

Absolvent Filozofické fakulty UK v Praze, který působí na ZSF JU v Českých Budějovicích jako odborný asistent na katedře etiky a filozofie v pomáhajících profesích.

Jan Vitoň
viton@zsf.jcu.cz